

18. YÜZYIL ŞAIRİ ÂSAF'IN NAZİRELERİ

Hasan KAYA*

ÖZET

Nazire, bir şairin beğenilen bir şiirine aynı vezin ve kafiyede başka bir şair tarafından yazılan şiirdir. 17 ve 18. yüzyıllarda iyice yaygınlaşmış ve bir gelenek hâlini almıştır. Divan edebiyatının kuruluşundan itibaren şairlerin nazirelerinin toplandığı nazire mecmuaları meydana getirilmiştir. Tespitlerimize göre, 18. yüzyıl şairlerinden Âsaf, 33 şairin 858 şiirine nazire yazmıştır. Bu makalede Âsaf, Divanı ve nazire geleneği hakkında kısa bilgiler verilmiş; Âsaf'ın taramalar yoluyla tespit edilen nazireleri ve nazirelerinde görülen özellikler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Nazire, nazire geleneği, nazire mecmuası, Âsaf, divan edebiyatı.

I. Giriş

I.1. Âsaf ve Eseri

Bu çalışmada nazirelerini değerlendirdiğimiz şair Âsaf'ın hayatı hakkında kayıtlara geçen herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.¹ Adı, şair tezkirelerinde geçmez. İki nüshası bilinen *Divan*'ının anıldığı kaynaklarda da

* Dr., Manisa Hasan Türek Anadolu Lisesi Edebiyat Öğretmeni / hasanka84@hotmail.com

¹ Şairin *Divanı* tarafımızdan doktora tezi olarak hazırlanmıştır. bk. Hasan Kaya, *18. Yüzyıl Şairi Âsaf ve Divânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, I-II, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009. Tezimizi hazırlarken şairin nazirelerinin birçoğunu tespit etmiş ve bunları değerlendirmiştik. Tezden sonra yaptığımız çalışmalarda şairin 37 yeni naziresini tespit ettik. Bu makalede sonradan tespit edilen nazirelerin de ışığında geniş bir bakış açısıyla Âsaf'ın nazireleri yeniden ele alınmıştır.

şair hakkında herhangi bir bilginin bulunmadığı belirtilmiştir. M. Nail Tuman “Şuarâ tezkireleriyle diğer me hazlerde bu şaire dair hiçbir kayd u mâlûmat yoktur.”² bilgisini verdikten sonra *Divan*’ından bir beyti misâl olarak vermiş ve *Divan*’ın iki nüshasının yerleri ile kayıt numaralarını belirtmiştir.

Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı Bölümü 874 numarada kayıtlı nüshanın tanıtıldığı *Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*’nda *Sicill-i Osmânî*’ye dayanılarak “Bu divanın sahibinin hüviyeti kesin olarak bulunamamıştır.” bilgisi verilmiştir.³

Hazine Kitaplığı nüshası ile Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığı Bölümü 3778 numarada kayıtlı nüshanın tanıtıldığı *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*’nda “Büyük bir divan vücuda getirmiş olan bu zatın kim olduğuna, nerede doğup hangi tarihte vefat ettiğine dair me hazlerde kayıt ve malumat yoktur.”⁴ denmektedir.

İki nüshası bulunan *Âsaf Divanı*’nda 1089 gazel, 27 muhammes, 8 müseddes, 1 müsebba‘, 2 mu‘aşşer, 4 murabba‘, 5 kıta, 48 rubâ‘î, 15 nazm ve 19 müfred vardır.⁵

I.2. Nazire Kavramı

Nazire “Bir şairin manzum bir eserine başka bir şair tarafından aynı vezin, kafiye ve konuda yazılan şiir” diye tanımlanmıştır. Nazire yazmak yerine tanzir (etmek), nazire deme ve cevap verme tâbirleri de kullanılmış; nazire yazana nazire-gû, nazire-perdâz denilmiştir. Mesnevîler gibi müstakil eserlere de nazireler yazılmış olmakla birlikte nazirenin en yaygın olduğu alan gazeldir. Bazı retorikçilerle edebiyat tarihçilerine göre bir şiirin nazire sayılabilmesi için aynı vezin ve kafiyede olması yeterliyken bazılarına göre aralarında ifade ve konu birliği de aranır. Bazılarına göre de nazire esas şiiri geçmeli veya en azından onun seviyesine ulaşabilmeli-

² M. Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâîli Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, I, Bizim Büro Yay., Ankara 2001, s. 46.

³ Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, II, Topkapı Sarayı Müzesi Yay., İstanbul 1961. s. 210.

⁴ Komisyon, *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1967, s. 889.

⁵ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 360-361.

dir.⁶ Nazire yazmayı cazip hâle getiren şey, aynı sahada şiir söyleyen diğer meslektaşlarını geçme düşüncesidir.⁷

Nazire beğenilen şiire yazılır. Yeni yazılan şiirde orijinal şiirin biçimi ile konusu yeniden ele alınmış olur.⁸ Nazireye cevap da denir. Şair, üstat saydığı şairin eserinin konusunu almaz. Yalnız veznini, biçimini ve esasını alır; benzerini meydana getirmekle üstadın eserine cevap vermiş olur.⁹ Kimi zaman usta bir şairin beğenilen bir şiirine nazire yazılırken, kimi zaman da usta şairler çağdaş olan şairlere nazire yazar. Bu anlamda nazire geleneği hem bir mektep vazifesi hem de bir söz meydanı vazifesi görür.¹⁰ Şairlerin nazire yazma isteği; tanzir edilen şiiri geçme arzusu, meydan okumalara cevap verme ihtiyacı, üstat şairleri izlemek, bir dostluk nişanesi olarak nazireleşmek, genç şairleri teşvik şeklinde sıralanabilir.¹¹

Nazirenin uzantısı terbi‘, taştîr, tahmis, tesdîs, tesbî‘, tesmîn, tetsî‘ ve ta‘şîrdir. Bu şekiller beğenilen bir şiire ilave mısralarla oluşurken nazireye benzer. Bir gazelin her beytinin önüne aynı vezin ve kafiyede iki mısra getirilerek yapılan murabba‘lara terbi‘, bir gazelin her beytinin arasına iki veya üç mısra eklenerek oluşturulan şiirlere taştîr, üç mısra eklenerek yapılan muhammeslere tahmis, dört mısra eklenerek yapılan müseddeslere tesdîs, beş mısra eklenerek yapılan müsebbba‘lara tesbî‘, altı mısra getirilerek yapılan müsemmenlere tesmîn, yedi mısra getirilerek yapılan mütesa‘lara tetsî‘, sekiz mısra getirilerek yapılan mu‘aşşerlere ta‘şîr adı verilir.¹²

⁶ M. Fatih Köksal, “Nazîre/Türk Edebiyatı”, *DİA*, XXXII, TDV Yay., İstanbul 2006, s. 456; M. Fatih Köksal, “Nazîre Kavramı ve Klâsik Türk Şiirinde Nazîre Yazıcılığı”, *Diriözler Armağanı Prof. Dr. Meserret Diriöz ve Haydar Ali Diriöz Hatıra Kitabı*, Bizim Büro Yay., Ankara 2003, s. 216-218; Hasan Aktaş, “Nazîrecilik Geleneği ve Çağdaş Şiirimizin Ufukları”, *Hece Dergisi*, Ankara 2001, Mayıs-Haziran-Temmuz S. 53-54-55. s. 282-283.; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2000, s. 269.

⁷ E. J. Wilkinson GİBB, *Osmanlı Şiir Tarihi*, I-II, Akçağ Yay., Ankara, s. 78.

⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 424.

⁹ Ağah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 70-71.

¹⁰ Cemal Kurnaz, *Osmanlı Şair Okulu*, Birleşik Yay., Ankara 2007, s. 76; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997, s. 466.

¹¹ M. Fatih Köksal, a.g.m., s. 269-274.

¹² Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., İstanbul 2001, s. 87, 100-101, 107-112; Cem Dilçin, a.g.e., s. 216-217, 225, 230.

Türk edebiyatında bazı divanlar bütünüyle nazire şiirleri ihtiva eder. *Hevayî Divanı*'nın neredeyse tamamı nazirelerden oluşur. Şair, eserinde başta Nâbî olmak üzere 34 şaire nazire yazmıştır.¹³ *Fasîh Divanı* bir nazire divan olmasa da Fasîh, 35 şaire 100'ün üzerinde nazire yazmıştır.¹⁴ Sebzî'nin de nazire mecmualarında 172 nazire gazeli bulunmaktadır. Bunlardan 116 gazel 57 şaire naziredir.¹⁵ *Muhyî Divanı*'ndaki 678 şiirin 452'si 22 şaire naziredir. Eserin % 66,5'i nazire şiirlerden oluşmaktadır.¹⁶

I.3. Nazire Mecmuaları

Nazire geleneği içerisinde nazirelerin toplandığı nazire mecmuaları (mecnû'atü'n-nezâ'ir) oluşturulmuştur. Bunlardan *Mecnû'atün-nezâ'ir*, Ömer bin Mezîd tarafından 1437'de derlenmiştir. 8 bahre ayrılan eserde 84 şairin 397 şiiri bulunmaktadır.¹⁷ *Câmiu'n-nezâ'ir*, Eğridirli Hacı Kemal tarafından 1512'de hazırlanmıştır. Eserde, XIII. yüzyıldan XVI. yüzyılın başlarına kadar Anadolu'da yaşayan şairlerden bir kısmının şiirlerinden örneklerle bunlara yazılan bazı nazireler yer almaktadır. Bu mecmuada 266 şairle birlikte Eğridirli Hacı Kemâl'in bazı manzûmeleri yer almaktadır.¹⁸ *Mecmau'n-nezâ'ir*, Edirneli Nazmî tarafından 1559'da derlenmiştir. Mecmuada 357 şairin 5527 şiiri yer almaktadır.¹⁹ Pervâne Bey Nazire Mecmu'ası olarak da bilinen *Mecnû'atü'n-nezâ'ir*, Kanuni Sultan Süleyman'ın bendelerinden Pervâne bin Abdullah tarafından 1560'ta elifbâ sırası gözetilerek derlenmiştir.²⁰ *Metâliü'n-nezâ'ir* Hisâlî tarafından derlenmiştir. Eserde XIII. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar yazılan matla

¹³ Sinan Yıldırım, *Divan Edebiyatında Nazirecilik Geleneği ve Hevâyî'nin Nazirelerinden Oluşan Divanı*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2004, s. XX-XXI.

¹⁴ Mustafa Çıpan, *Fasîh Divanı İnceleme-Tenkidli Metin*, MEB Yay., İstanbul 2003, s. 38.

¹⁵ İbrahim Hakan Karataş, *16. Yüzyılda Bir Nazire Şâiri Sebzî ve Nazireleri*, Boğaziçi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s. 10-12.

¹⁶ Mustafa Arslan, *Muhyî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 58.

¹⁷ Mustafa Canpolat, *Ömer Bin Mezîd Mecmû'atü'n-nezâ'ir*, TDK Yay., Ankara 1995, s. 9.

¹⁸ Mustafa Canpolat, "Câmiu'n-nezâ'ir", *DİA*, VII, TDV Yay., İstanbul 1993, s. 111.

¹⁹ M. Fatih Köksal, "Mecmau'n-nezâ'ir", *DİA*, XXVIII, TDV Yay., Ankara 2003, s. 262.

²⁰ *Pervâne Beg Nazire Mecmu'ası*, Topkapı Sarayı Bağdat Köşkü Kütüphanesi, Nu.: 406.

beyitleri harf sırasına göre verilmiştir.²¹ Bu mecmuaların dışında düzenleneni bilinmeyen nazire mecmuaları da vardır. Bunlardan biri İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 2955 numarada kayıtlı mecmuadır. Başı eksik bu mecmuada gazeller “b” harfinden başlamaktadır.²² İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 739 numarada kayıtlı başka bir mecmua ise XVI. yüzyıl şiiirlerini ihtiva etmektedir ve 252 varaktır.²³ Bir diğier mecmua, Milli Kütüphane Yz. 8839’da kayıtlıdır. Mecmuada XV. yüzyıla ait 7 şairin (Şeyhî, Ahmed Paşa, Nizâmî, Visâlî, Atâyî, Adnî, Hafî) 213 şiiiri bulunmaktadır.²⁴ Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi 2456 numarada kayıtlı 159 varaklık bir mecmuada ise XVI. yüzyıldan 170 şairin 761 gazeli bulunmaktadır.²⁵ Bunlardan başka, Süleymaniye Kütüphanesi Hüsnü Paşa Kitaplığı 894.35 numarada ve Yapı Kredi Bankası Kütüphanesi 15913 numarada kayıtlı iki nazire mecmuasının daha varlığı bilinmektedir.²⁶

II. Âsaf’ın Nazireleri

“Nazire” veya aynı kökten gelen “tanzir” kelimesi *Âsaf Divanı*’nda “benzer, eş değerde şiiir yazma” anlamıyla kullanılır.²⁷ Âsaf, Sabrî’ye nazire yazdığı gazelden alınan aşağıdaki beyitte, marifetli üstâda nazire yazdığı için övünse bunda şaşılacak bir şey olmadığını söyler:

²¹ Bilge Kaya, “Nazîre Mecmûaları ve Hisâlî’nin Metâliü’n-nezâiri”, *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 6 Sayı 8, 2005/1, s. 49-50.

²² Agâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, I, s. 169.

²³ Hasan Gültekin, “Düzenleyeni Bilinmeyen Bir Nazire Mecmuası: Mecmû’a-i Nezâyir”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 27, Sayı 1, Haziran 2010, s. 111.

²⁴ Ahmet Mermer, “XV. Yüzyılda Yazılmış Bilinmeyen Bir Nazîre Mecmûası ve Aydınlı Visâlî’nin Bilinmeyen Şiiirleri” *Millî Folklor Dergisi*, Sayı 56, Kış 2002: Prof. Dr. Umay Günay’a Armağan, s. 75-76.

²⁵ Hüseyin Ayan, “Bir Nazire Mecmûası”, *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı 7, 1993, s. 113.

²⁶ M. Fatih Köksal, *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiiirinde Nazire.*, Akçağ Yay., Ankara 2006, s. 75.

²⁷ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 377 (G.19/5), s. 550 (G.369/5), s. 734 (G.746/5), s. 779 (G.837/5), s. 825 (G.927/5), s. 848 (G.974/5).

‘Aceb mi kılsa mübâhât ü iftihâr Âsaf
Nazîre itmede üstâd-ı ma‘rifet-kâra²⁸

(Âsaf, G.892/5)²⁹

Âsaf *Divanı*’ndaki şiiirlerin nazire olduğuna dair *Divan*’ın iki nüshasında da herhangi bir kayıt yoktur. Şair, birkaç yerde nazire yazdığı şairlerin adını “peyrev” kelimesiyle anar veya şairi yâd ettiğini söyleyerek ona nazire yazdığını böylece belirtmiş olur. Bu misâller fazla değildir. Aşağıdaki beyitlerin yer aldığı gazeller adı geçen şairlere (Bâkî, Nef’î) naziredir:³⁰

Âsafâ Bâkî’ye ben pey-rev olursam ne ‘aceb
Tab‘-ı mevzûn u selis ile gazel-pîrâyam³¹

(Âsaf, G.671/5)

Rûh-ı revân-ı Nef’î’yi yâd eylesem ‘aceb
Tarz-ı edâda Sâbit’e enbâzdur sözüm³²

(Âsaf, G.695/4)

Âsaf *Divanı*’ndaki nazireleri tespit etmek amacıyla öncelikle basılmış divanlar, ardından tez olarak hazırlanmış, ancak yayımlanmamış divanlardan ulaşılanlar taranmıştır. Yayımlanmamış tezlerin çoğu Yüksek Öğretim Kurulu Yayın ve Dökümantasyon Dairesi Tez Merkezinden edinilmiştir. Bazı şairlere yazılan nazireler ise şiir mecmuaları vasıtasıyla tespit edilmiştir.³³ Dürrî (ö. 1722), III. Ahmet devri şairlerinden Bâhir (ö.

²⁸ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 807.

²⁹ Misâller verilirken şu kısaltmalar kullanılmıştır: G.: Gazel, Muh.: Muhammes, Müs.: Müseddes, Naz.: Nazım, Rub.: Rubâ‘î, Müf.: Müfred.

³⁰ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 639 (G.553/5-Şehrî’ye nazire), s. 860 (G.1000/5 Nef’î’ye nazire). 444. gazelde benzer ifadelerle Dürrî anılmaktadır ancak *Dürrî Divanı*’na bakılmadığı için gazelin Dürrî’ye nazire olup olmadığı tespit edilememiştir.

³¹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 698.

³² Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 710.

³³ Fevrî ve Sâni’nin şiirleri Ali Nihat Tarlan’ın eserinden taranmış ve nazireler tespit edilmiştir. Sâni’nin tanzir edilen 33 gazeli ile Ali Nihat Tarlan’ın çalışmasında sadece matlaları yer alan G.135, G.1025 ile orada 5 beyitli olan G.496, Hasan Gültekin’in tezinden tespit edilmiş ve incelenmiştir, bk. Hasan Gültekin, *Mecmû‘a-i Nezâyir (Transkripsiyonlu Metin)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2000. Nazireleri tespit için yaptığımız taramalarda Âsaf’ın nazire yazdığı 961. gazelin hem Nâbi (5 beyit) hem de Sâni’de (7

1717-18), birer nazire gazeli dolaylı olarak tespit ettiğimiz Sâverî ve Gedâyî'nin divanlarına ulaşamamıştır.³⁴

Nazirelerin tespiti için yapılan taramalarda üç yüzün üzerinde divan taranmış ve Âsaf'ın 33 şaire toplam 858 nazire yazdığı tespit edilmiştir. Tezimizi hazırlarken yaptığımız taramalarda tespit edilen nazire sayısı 821'di. Tezden sonra 37 nazire daha tespit edilmiştir.³⁵ 18. yüzyılda nazire

beyit) yer aldığı görülmüştür. bk. Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Divânı*, II, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 957; bk. Ali Nihat Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri Revânî-Hayretî-Haverî-Ahî-Peyamî-Sânî*, Seri 1 Fasikül 4, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1949, s. 106.

³⁴ Âsaf'ın Sâverî'ye nazire yazdığı gazel, Nazîr İbrahim'in Sâverî'ye yazdığı tahmisten; Gedâyî'ye nazire yazdığı gazel ise Dimetokalı Vahdetî'nin Gedâyî'ye yazdığı tahmisten anlaşılmıştır. bk. Necdet Şengün, *Nazîr İbrahim ve Divâm (Metin-Muhtevâ-Tahlil)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2006, s. 460-461; Yılmaz Öztürk, *17. Yüzyıl Şairlerinden Dimetokalı Vahdetî'nin Divânı'nın Tenkidli Metni*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 27.

³⁵ Yeni tespit edilen nazireler, *Âsaf Divânı*'ndaki sayfa numarası, tanzir edilen şair ve tespit edilen kaynaktaki sayfa numaraları şu şekildedir: Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 393 (G.51-Sânî s. 41), s. 404 (G.74-Sânî s. 59), s. 417-418 (G.101-Sânî s. 67), s. 424 (G.114-Sânî s. 70-71), s. 424 (G.115-Sânî s. 75), s. 425 (G.117-Sânî s. 81), s. 429-430 (G.125-Sânî s. 85-86), s. 435 (G.136-Sânî s. 103-104), s. 436-437 (G.139-Sânî s. 94), s. 442 (G.151-Sânî s. 109), s. 505 (G.278-Sânî s. 138), s. 509 (G.286-Sânî s. 143), s. 512-513 (G.293-Sânî s. 170), s. 558-559 (G.387-Sânî s. 192-193), s. 567 (G.404-Sânî s. 189), s. 569-570 (G.410-Sânî s. 203-204), s. 577-578 (G.426-Sânî s. 215-216), s. 589 (G.450-Sânî s. 221), s. 591 (G.455-Sânî s. 227), s. 597 (G.466-Sânî s. 232), s. 599 (G.470-Sânî s. 237-238), s. 602 (G.476-Sânî s. 246), s. 603 (G.479-Sânî s. 248-249), s. 612 (G.497-Sânî s. 259), s. 612-613 (G.498-Sânî s. 270-271), s. 625 (G.524-Sânî s. 299-300), s. 627 (G.528-Sânî s. 287-288), s. 660 (G.596-Sânî s. 317), s. 682 (G.639-Sânî s. 332), s. 684-685 (G.644-Sânî s. 328), s. 689 (G.654-'Arşî s. 290), s. 731 (G.740-Revânî s. 196), s. 769 (G.816-Sânî s. 380-381), s. 783 (G.845-Sânî s. 399-400), s. 784 (G.846-Sânî s. 404-405), s. 930 (Müs.2- Hüdâyî-i Kadîm s. 110), s. 935-936 (Müs.7-Fuzûlî s. 188-190). Sânî'nin şiirleri için bk. Hasan Gültekin, *a.g.e.*; 'Arşî'nin şiiri için bk. Bahattin Kahraman, *Arşî Divânı'nın Tenkidli Metni*, II, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1989; Revânî'nin şiiri için bk. Ziya Avşar, *Revânî Divânı*, Kültür Bakanlığı e-kitap Metin Kısmı; Hüdâyî-i Kadîm'in şiirleri için bk. Mehmet Demiralay, *Hüdâyî-i Kadîm (16. yy) ve Divânı İnceleme-Tenkidli Metin*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2007; Fuzûlî'nin şiirleri için bk. Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Divânı, Gazel, Musammat, Mukatta' ve Rûba'î Kısmı*, I, Üçler Basımevi, İstanbul 1950. Diğer 821 nazirenin detaylı dökümünü tezimizde verdiğimiz için burada şiir dökümüne gerek duyulmamıştır. Diğer nazire şiirler için bk. Hasan Kaya, *a.g.e.*, I, s. 27-28.

yazma yaygın hâle geldiğinden taramalarda bir şiirin nazire olduğuna karar verebilmek veya Âsaf'ın benzer şiirlerden hangisine nazire yazdığını tespit etmek oldukça zor olmuştur. Bu taramalarda Âsaf'ın nazire yazdığı şairlere başka şairlerin de Âsaf tarzında nazireler yazdığı, bu şairlerin hazırlanan divanlarında bunların ele alınmadığı görülmüştür. Âsaf'ın şiirlerinin nazire olduğuna karar verilirken titizlik gösterilmiştir. Yine de tespitlerimizden birkaçında yanılmamız muhtemeldir.

Bu makaleye alınan şiirler taranan kaynaktan olduğu gibi alınmış, söz konusu metinlerdeki okunuşa ve imlâya müdahale edilmemiştir.

II.1. Âsaf'ın Nazire Yazdığı Şairler

Âsaf'ın nazire yazdığı şairler ve şiir sayıları nazım şekillerine göre şu şekildedir:

NAZİRE YAZILAN ŞAİRLER		NAZİM ŞEKİLLERİNE GÖRE NAZİRE SAYILARI										
		Gazel	Muhammes	Müseddes	Müsebba'	Mu'aşşer	Murabba'	Kıta	Rubâ'î	Nazm	Müfred	TOPLAM
1	Âhî (ö. 1517)	1										1
2	'Arşî (ö. 1620)	1										1
3	Bağdatlı Rühî (ö. 1605/06)	12										12
4	Bâkî (ö. 1600)	87	1									88
5	Bursalı Rahmî (ö. 1567/68)	2										2
6	Cevrî (ö. 1654)	18										18
7	Edirneli Fâiz (ö. 1717)	1										1
8	Emrî (ö. 1575)	13										13
9	Fasîh (ö. 1699)	1										1
10	Fehîm-i Kadîm (ö. 1647)	20										20
11	Fevrî (ö. 1571)	1		1								2
12	Fuzûlî (ö. 1556)	12	4	1			3	4	41			65
13	Gedâyî	1										1
14	Gelibolulu Âlî (ö. 1599)	104	9	2	1	1						117
15	Hayâlî (ö. 1557)	2										2
16	Hüdâyî-i Kadîm (ö. 1584)	3		2								5
17	İsmetî (ö. 1665)	3										3
18	Kara Fazlî (ö. 1564)	1										1
19	Mezâkî (ö. 1676)	5										5
20	Nâbî (ö. 1712)	6										6
21	Na'îlî (ö. 1666)	3										3
22	Necâtî (ö. 1509)	12										12
23	Nef'î (ö. 1635)	50							3		5	58
24	Revânî (ö. 1523)	1										1
25	Sabrî (ö. 1645)	91								1		92
26	Sânî (ö. 1586/87)	44										44
27	Sâverî	1										1
28	Sükkerî (ö. 1686)	3										3
29	Şehrî (ö. 1660)	1										1
30	Şeyhülislâm Yahyâ (ö. 1644)	239	1						1	5		246
31	Taşlıcalı Yahyâ (ö. 1582)	6										6
32	Usûlî (ö. 1538)	1										1
33	Vecdî (ö. 1660)	26										26
TOPLAM:		772	15	6	1	1	3	4	45	6	5	858

Âsaf'ın Şeyhülislâm Yahyâ'nın 246 şiirine nazire yazması dikkat çekicidir. Nazire yazdığı şiir sayısı bakımından Gelibolulu 'Âlî, Sabrî, Bâkî, Fuzûlî ve Nef'î öne çıkmaktadır. Fuzûlî'ye yazdığı 65 nazirenin 41'i rubâ'îdir.

II.2. Nazirelerin Nazım Şekilleri

Şair, nazireyi gazelle sınırlı tutmamıştır. Muhammes, müseddes, müsebbâ', mu'aşşer, murabba', kıta, rubâ'î ve nazm gibi nazım şekillerinde de nazireler yazmış, hatta Nef'î'nin 5 müfredine de nazire yazmıştır. Nazirelerin nazım şekillerine göre sayısı ve bu sayının şiir sayısına oranı şu şekildedir:

NAZIM ŞEKLİ	DİVAN'DAKİ ŞİİR SAYISI	NAZİRE SAYISI	NAZİRE ORANI
<i>Gazel</i>	1089	772	70,8%
<i>Muhammes</i>	27	15	55,6%
<i>Müseddes</i>	8	6	75,0%
<i>Müsebbâ'</i>	1	1	100,0%
<i>Mu'aşşer</i>	2	1	50,0%
<i>Murabba'</i>	4	3	75,0%
<i>Kıta</i>	5	4	80,0%
<i>Rubâ'î</i>	48	45	93,8%
<i>Nazm</i>	15	6	40,0%
<i>Müfred</i>	19	5	26,3%
TOPLAM	1218	858	70,4%

Tabloda da görüldüğü gibi, tespitlerimize göre *Âsaf Divanı*'ndaki şiirlerin % 70,4'ü naziredir. Şairin diğer şiirlerinin de nazire olduğunu, tanzir ettiği diğer manzumelere de ulaşıldıktan sonra *Âsaf Divanı*'nın klasik edebiyatımızda bazı şairlerde görüldüğü gibi nazireler divanı olduğunun ortaya çıkacağını düşünmekteyiz.

II.3. Nazirelerin Vezinleri

Âsaf, nazire yazdığı şiirlere genellikle vezin bakımından riâyet ederken, tespit edebildiğimiz kadarıyla 13 nazirede aruz kalıbında değişiklik yapmıştır.³⁶ Buradan hareketle Âsaf'ın nazire şiirlerinde -bazı şairlerde de görüldüğü gibi- vezin birliğinin olmazsa olmaz bir kural olmadığı söylenebilir. Aşağıdaki tabloda değişiklik yapılan aruz kalıpları gösterilmiştir:

³⁶ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 393 (G.51), s. 425 (G.117), s. 505 (G.277), s. 512-513 (G.293), s. 569 (G.409), s. 569-570 (G.410), s. 591 (G.455), s. 682 (G.639), s. 769 (G.816), s. 783 (G.845), s. 513-514 (G.295), s. 742 (G.762), s. 942-943 (Mur.1).

Sayı	Şiir Nu.	Nazire Yazılan Şiir	Tanzir Edilen Gazeldeki Aruz Kalıbı	Asağın Şiirindeki Aruz Kalıbı
1	G.51	Sânî	Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe 'ilün	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün
2	G.117	Sânî	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
3	G.277	Sânî	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün
4	G.293	Sânî	Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
5	G.409	Sânî	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün
6	G.410	Sânî	Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
7	G.455	Sânî	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
8	G.639	Sânî	Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
9	G.816	Sânî	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün
10	G.845	Sânî	Mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün
11	G.295	Vecdî	Müfhe'ilün mefâ'ilün müfhe'ilün mefâ'ilün	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
12	G.762	Şeyhülislam Yahyâ	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
13	Mur.1	Fuzûlî	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Âsaf'ın nazire yazarken aruz kalıbında yaptığı değişiklikler, onun vezin anlayışı ile izah edilmelidir. Daha ahenkli bulduğu ve daha yatkın olduğu aruz kalıplarını tercih eden şairin tanzir ettiği şiirlere hayal ve söyleyiş bakımından bile riayet ederken, aruz kalıbında değişiklik yapabilmesi başarı olarak değerlendirilebilir. En çok vezin değişikliğinin Sâni'ye yazılan nazirelerde yapılması da dikkat çekicidir. Aşağıda aruz kalıbında değişiklik yapılan nazirelerin bazılarında misâller verilmiştir:

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

Bir kere iden hatt-ı ruh-ı yâri temâşâ
Ayruk ol ider sanma çemenzârı temâşâ¹

(Sâni)

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün

Eyleyen her lahza ruhsâr u hat-ı yâri temâşâ
Gayrı ider sanma cânâ bâg u gül-zârı temâşâ

(Âsaf, G.51)

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Gönül umar nice demdür o yâr-i gam-hârın
Olursa lutf-ı ilâhî bu gün görür yârin²

(Şeyhülislâm Yahyâ)

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Gönül diler niçe demdür o şûh çeşm dildârın
İrerse fazl-ı Hak bir gün ola kim göre ol yârin

(Âsaf, G.762)

II.4. Nazirelerde Kafiye ve Redif

Âsaf *Divânı*'nda nazire yazılan şiirin -çok azı dışında- redif ve kafiye kelimelerine uyulduğu görülür. Yani asıl şiirde hangi kelimeyle kafiye veya redif yapıldıysa nazirede de o kelime kullanılır. Buna karşılık iki gazelde redif kelimesinin değiştiği görülür. Az da olsa musammat nazirelerin bazı bendlerinde de redif ve kafiye farklılıklarına rastlanır.³ Aşağıda redif kelimesinde değişiklik yapılan iki gazelin matlaları verilmiştir:

¹ Hasan Gültekin, *a.g.e.*, s. 41.

² Hasan Kavruk, *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 290.

³ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 920 (Muh.18/3), s. 921 (Muh.18/5), s. 934 (Müs.6/2), s. 951 (Rub.17).

Herkes mey-i ‘ışkunla mestâne midür cânâ
Başdan başa bu ‘âlem vîrâne midür cânâ⁴
(*Gelibolulu ‘Âlî*)

Gönlüm mey-i la‘lünle mestâne midür âyâ
Ser-tâ-be-kadem ‘âlem vîrâne midür âyâ⁵
(*Âsaf, G.16/1*)

Gamze dil-dûz olıcak nâz u tegâfûl ne belâ
Dilde sabr olmayıcak nâza tahammül ne belâ⁶
(*Nef‘î*)

Dîde hûn-rîz olıcak nâz u tegâfûl ne revâ
Dil safâ bulmayıcak nâza tahammül ne revâ⁷
(*Âsaf, G.48/1*)

II.5. Nazirelerde Beyit ve Bend Sayısı

Âsaf Divanı’ndaki gazellerin % 92,2’si beş beyitlidir. Şair nazire yazdığı şiirlerin beyit sayılarına çoğu zaman uyarken, kimi zaman beyit sayılarında -ekseriya eksiltme şeklinde- değişikliğe gider. Özellikle beş beytin üstündeki gazellere yazdığı nazirelerinde beyit sayısını beşle sınırlı tutmuştur. 7 nazire gazelde ise beyit sayısını artırmıştır.

⁴ İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı*, II, Turkish Sources, LXII Harvard 2006, s. 5. Beyitteki “ışkunla” kelimesi kaynakta “ışkun ile” şeklinde geçmekte ve bu şekliyle vezin aksamaktadır; bu yüzden kelimenin okunuşunda yazarın tezindeki “ışkunla” şekli alınmıştır. bk. İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divanlarının Tenkîli Metni*, I, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1999, s. 509.

⁵ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 375.

⁶ Metin Akkuş, *Nef‘î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1993, s. 283.

⁷ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 391.

NAZIM BİRİMİ BEYİT OLANLAR (Gazel, Kıt'a)

	Tanzir Edilen Kıta ve Gazellerdeki Beyit Sayısı	Nazire Kıta ve Gazellerdeki (Âsaf'ta) Beyit Sayısı	Nazire Sayısı	TOPLAM YÜZDE
Beyit Sayısı Aynı Kalamlar	2 beyitli	2 beyitli	2 kıt'a	77,1%
	3 beyitli	3 beyitli	1 kıt'a	
	5 beyitli	5 beyitli	580 gazel	
	6 beyitli	6 beyitli	1 gazel	
	7 beyitli	7 beyitli	8 gazel	
	9 beyitli	9 beyitli	1 gazel	
	11 beyitli	11 beyitli	1 gazel	
Beyit Sayısı Azaltılanlar	4 beyitli	3 beyitli	1 kıt'a	21,9%
	6 beyitli	5 beyitli	38 gazel	
	7 beyitli	5 beyitli	104 gazel	
	8 beyitli	5 beyitli	12 gazel	
	9 beyitli	5 beyitli	6 gazel	
	10 beyitli	5 beyitli	3 gazel	
	11 beyitli	5 beyitli	1 gazel	
	12 beyitli	5 beyitli	1 gazel	
	7 beyitli	6 beyitli	2 gazel	
	8 beyitli	6 beyitli	1 gazel	
Artırılan	4 beyitli	5 beyitli	2 gazel	0,9%
	5 beyitli	6 beyitli	1 gazel	
	5 beyitli	7 beyitli	2 gazel	
	6 beyitli	7 beyitli	1 gazel	
	7 beyitli	9 beyitli	1 gazel	

NAZIM BİRİMİ BEND OLANLAR
(Muhammes, Müseddes, Müsebbâ', Mu'aşşer, Murabba')

Aynı Kalam	5 bendli	5 bendli	15	76%
	7 bendli	7 bendli	4	
Azaltılan	5 bendli	4 bendli	4	24%
	7 bendli	5 bendli	1	
	7 bendli	6 bendli	1	

II.6. Aynı Model Şiire Yazılan Nazireler

Âsaf'ın nazirelerinde görülen bir başka özellik de bir şairin bir şiirine iki nazire yazılabilesidir. Şairin hayli hacimli olan *Divan*'ında tekrarlara düştüğünü belirtmek gerekir. Bu şiirler, hemen hemen birbirinin tekrarı gibidir. Aşağıda Nefî, ve Şeyhülislâm Yahyâ'nın gazellerine yazılan ikili nazirelerin matlaları ile Hüdâyî-i Kadîm'in müseddesine yazılan iki müseddes nazirenin ilk bendleri misâl olarak verilmiştir:⁸

Çekemem derd-i firâkın meded ey mâh meded
Görmedim bunculayın bir gam-ı cângâh meded⁹
(*Nefî*)

Çekemem hecr-i firâkun senün ey şâh meded
Görmedüm böylece bir gussa-i cân-gâh meded¹⁰
(*Âsaf*, G.144/1)

Çekemem sûz-ı firâkun meded ey mâh meded
Görmedüm buncılayın gamze-i cân-gâh meded¹¹
(*Âsaf*, G.147/1)

Ümmîd-i h'âb 'âşîka olmaz hayâl imiş
Bî-çâre yâri düşde de görmek muhâl imiş¹²
(*Şeyhülislâm Yahyâ*)

⁸ İkişerli verilen bu şiirler aynı şiire naziredir: G.30-G.49 (Bâkî), G.59-G.70 (Nefî), G.61-G.64 (Vecdî), G.93-G.103 (Şeyhülislâm Yahyâ), G.107-G.111 (Bâkî), G.144-G.147 (Nefî), G.185-G.237 (Şeyhülislâm Yahyâ), G.339-G.362 (Sabrî), G.340-G.367 (Sabrî), G.346-G.369 (Sabrî), G.348-G.365 (Sabrî), G.349-G.370 (Sabrî), G.351-G.364 (Nefî), G.361-G.366 (Sabrî), G.412-G.413 (Cevrî), G.418-G.419 (Bâkî), G.428-G.429 (Şeyhülislâm Yahyâ), G.491-G.492 (Şeyhülislâm Yahyâ), G.503-G.504 (Cevrî), G.505-G.520 (Şeyhülislâm Yahyâ), G.507-G.515 (Şeyhülislâm Yahyâ), G.509-G.510 (Nefî), G.561-G.577 (Şeyhülislâm Yahyâ), G.627-G.628 (Şeyhülislâm Yahyâ), G.729-G.789 (Nefî), G.866-G.905 (Şeyhülislâm Yahyâ), G.933-G.934 (Bâkî), G.991-G.995 (Sabrî), G.992-G.993 (Sabrî), G.997-G.1087 (Bâkî), G.1001-G.1063 (Bâkî), G.1008-G.1079 (Vecdî), Müs.1-Müs.2 (Hüdâyî-i Kadîm).

⁹ Metin Akkuş, *a.g.e.*, s. 294.

¹⁰ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 439.

¹¹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 440.

¹² Hasan Kavruk, *a.g.e.*, s. 182.

Efkâr-ı nevm sâdika olmaz hayâl imiş
Âvâre yârı h'âbda görmek muhâl imiş¹³

(*Âsaf, G.428/1*)

H'âb-ı visâl 'âşika olmaz hayâl imiş
Âvâre döstü düşde görmek muhâl imiş¹⁴

(*Âsaf, G.429/1*)

Ey ruhı bâg-ı letâfetde gül-i handânım
Tutdı bülbül gibi dünyâ yüzini efgânım
Az kalubdur çıka burc-ı bedenümden cânım
Ey lebi derd-i dile hikmetile Lokmân'um
Şerbet-i vaslun ile eyle benüm dermânım
Düşmesün boynuna hicrünle ölürsem kanım¹⁵

(*Hüdâyî-i Kadîm*)

Ey yüzi bâg-ı halâvetde gül-i handânım
Tutdı bülbül gibi 'âlem yüzini efgânım
Kılca kaldı çıka za'f ile bedenden cânım
Ey femi haste dile hikmet ile Lokmân'um
Sükker-i la'lün ile eyle benüm dermânım
Düşmesün üstüne cevrünle ölürsem kanım¹⁶

(*Âsaf, Müs.1*)

Ey yüzi gülşen-i ikbâl ü gül-i handânım
Tutdı bülbül gibi 'âlem yüzini efgânım
Zerrece kaldı bedenden çıka şîrîn cânım
Ey femi cerh-i dile san'at ile Lokmân'um
Câm-ı la'lün ile gel eyle benüm dermânım
Derd-i hasretle dü-çeşmümden akıtma kanım¹⁷

(*Âsaf, Müs.2*)

¹³ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 578.

¹⁴ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 579.

¹⁵ Mehmet Demiralay, *a.g.e.*, s. 110.

¹⁶ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 929.

¹⁷ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 930.

II.7. İki Model Şiire Yazılan Bir Nazire

Âsaf'ın yukarıda belirtildiği gibi bir şiire iki nazire yazmanın yanında bir şairin iki şiirine bir nazire şiir yazdığı da görülür.¹⁸ Necâtî'ye nazire olan 543. gazelin 1, 4 ve 5. beyitleri Necâtî'nin bir gazeline, 2 ve 3. beyitleri başka bir gazeline naziredir.¹⁹ Şairin bazen hem bir şairin şiirine hem de ona nazire olan şiire nazire yazdığı görülür. Aşağıda Nefî'nin gazelinin, Mezâkî'nin Nefî'ye yazdığı nazire gazelin ve Âsaf'ın her ikisine yazdığı nazire gazellerin matlaları verilmiştir:

Bir dolu nûş et şarâb-ı nâb gelsin çeşmine
Mest olursan nâza başla hâb gelsin çeşmine²⁰
(Nefî)

Bir kadeh nûş it âdâb-ı nâb gelsün çeşmüne
Keyf olursan sâza başla hâb gelsün çeşmüne²¹
(Âsaf, G.882/1)

‘Âşık-ı pür-sûz-ı ‘ışk ol tâb gelsün çeşmüne
Tâb-ı dilden şu‘le-gûn hûn-âb gelsün çeşmüne²²
(Mezâkî)

‘Âşık-ı pür-nâr-ı şevk ol tâb gelsün çeşmüne
Şevk-ı dilden âteş-i hûn-âb gelsün çeşmüne²³
(Âsaf, G.897/1)

¹⁸ Ayrıca şair, Sâni'nin aynı vezin ve kafiyedeki iki şiirine nazire yazdığı 114 ve 115. gazellerde de benzer şekilde bazı beyitlerde Sâni'nin bir gazelinde beyitlerdeki söyleyişleri, bazı beyitlerinde diğer gazelindeki konu ve söyleyişleri dikkate alarak iki nazire oluşturmuştur. Sâni'nin iki gazeli için bk. Hasan Gültekin, *a.g.e.*, s. 70-71, 75. Âsaf'ın nazireleri için bk. Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 424.

¹⁹ Âsaf'ın şiiri için bk. Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 634, Necâtî'nin şiirleri için bk. Ali Nihat Tarlan, *Necati Beg Divanı*, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 326, 337-338.

²⁰ Metin Akkuş, *a.g.e.*, s. 335.

²¹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 802.

²² Ahmet Mermer, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1991, s. 516.

²³ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 810.

Benzer şekilde Fehîm-i Kadîm ve Şehrî'nin divanlarında yer alan ve müşterek gazel hissi veren²⁴ gazellerin ikisine de Âsaf nazire yazmıştır. Aşağıda bu şiirlerin mahlas beyitleri verilmiştir:

Hem-râhî-i Fehîm ile n'itdükse eyledük
Ol bezmgâha Şehrîyi de mahrem eyledük²⁵
(Şehrî)

Şehrî-i pâk-tab'un olup pey-revi bugün
Eş'âr u nazma Âsaf'ı da mahrem eyledük²⁶
(Âsaf, G.553/5)

Şehrî ile Fehîm idüp i'câz-ı 'aşkı fâş
Sihri bedîhede niğhin mülzem eyledük²⁷
(Fehîm-i Kadîm)

Âsaf hemîşe eyleyüp esrâr-ı 'aşkı fâş
Agyâr-ı bed-hayâli hemîn mülzem eyledük²⁸
(Âsaf, G.554/5)

Fuzûlî'ye yazılan nazirelerden biri, Leylâ vü Mecnûn'da Mecnûn di-
linden söylenen "Eyle ser-mestem ki idrâk etmezem dünyâ nedür/ Men
kimem sâkî olan kimdür mey-i sahbâ nedür" matlalı gazeledir.²⁹

Âsaf *Divanı*'ndaki 13. nazm, Sabrî'nin bir gazelinin birinci ve üçüncü
beyitlerine naziredir.³⁰ Buna nazire geleneğinde çok rastlanmaz.

²⁴ Bu gazelleri tezinin değerlendirme bölümünde ele alan Şener Demirel de gazellerin müşterek olması gerektiğini belirtir. bk. Şener Demirel, *17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi) Hayatı, Sanatı, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1999, s. 50-51.

²⁵ Şener Demirel, *a.g.e.*, s. 321.

²⁶ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 639.

²⁷ Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1991, s. 536.

²⁸ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 640.

²⁹ Muhammet Nur Doğan, *Fuzûlî Leylâ ve Mecnûn*, Çantay Kitabevi, İstanbul 1996, s. 440. Âsaf'ın naziresi için bk. Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 464.

³⁰ Âsaf'ın şiiri için bk. Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 962 (Naz.13), Sabrî'nin gazeli için bk. Hasan Kasır, *Sabrî Mehmed Şerif Dîvânı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s. 157.

II.8. Musammatlara Yazılan Nazireler

Âsaf'ın musammat nazirelerinde bir şairin diğerine yaptığı tahmis ve tesdislerine nazireler görülür. *Divan*'da tahmise muhammes, tesdise müseddes nazireler yazılmıştır. Âsaf, Gelibolulu 'Âlî'nin 'Âlî'ye yazdığı iki, Hayâlî'ye yazdığı üç, Selîm'e yazdığı iki, Rahmî'ye yazdığı bir tahmise; Bâkî'nin Sultan Selîm'e yazdığı bir tahmise; Şeyhülislâm Yahyâ'nın Sultan Murad'a yazdığı bir tahmise; Fuzûlî'nin Habîbî ve Lutfî'ye yazdığı birer tahmise muhammes; Gelibolulu 'Âlî'nin Şah Tahmas'a yazdığı bir tesdîs'e müseddes nazireler yazmıştır.³¹ Aşağıda Fuzûlî'nin Habîbî'ye yazdığı tahmis ve ona nazire yazılan muhammesin son bendleri verilmiştir:

Fuzûlî

Hâh sincâb eylesün ferşin Fuzûlî hâh kül
 Hecr ara mutlak yuhu görmez göz eglenmez gönül
 Yârsız 'ışk ehlinün dinlenmegi mümkün degül
 Nice dinlensün Habîbî sensiz ey endâmı gül
 Kim batâr cismine tende her tûğ olmuş bir tiken³²

Âsaf, Muh.22

Gâh semmûr eylesün pûşîde Âsaf gâh kül
 Fikrden çün h'âb girmez çeşme eglenmez gönül
 Ehl-i 'aşkun yârsuz eglenmesi mümkün degül
 Nice eglensün gönül sensüz gel ey endâmı gül
 Cismümün her mûyî cânâ sensüz olur bir diken³³

II.9. Müfredlere Yazılan Nazireler

Âsaf'ın nazirelerinde değinilmesi gereken bir başka husus da *Divan*'daki beş müfredin Nefî'nin müfredlerine nazire olmasıdır. Bu, nazire geleneğinde nazire divanlar dışında pek görülen bir özellik değildir ve eserin -yukarıda da belirttiğimiz gibi- nazireler divanı olma ihtimalini

³¹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 905 (Muh.1), s. 910-911 (Muh.7), s. 911-912 (Muh.8), s. 912-913 (Muh.9), s. 917-918 (Muh.15), s. 919-920 (Muh.17), s. 920-921 (Muh.18), s. 921-922 (Muh.19), s. 924-925 (Muh.22), s. 926 (Muh.24), s. 928 (Muh.27), s. 934 (Müs.6).

³² Ali Nihat Tarlan, I, s. 191-192.

³³ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 924-925.

kuvvetlendirir. Aşağıda Nefî'nin müfredi ve Âsaf'ın ona yazdığı nazire müfred yer almaktadır:

Çekse tığın kırılır birbiri üzre âlem
Fitne cellâdı mıdır gamze-i mestin bilmem³⁴
(Nefî)

Salsa rumhın yıkılır birbiri üzre 'âlem
Fitne-âşûb mıdur gamze-i çeşmün bilmem³⁵
(Âsaf, Müf.3)

II.10. Nazirelerde Tekrarlar

Âsaf'ın nazireleri için değinilmesi gereken en önemli husus; tanzir edilen şiirdeki kelime, ifade, söyleyiş, konu ve hayalin tekrar edilmesidir. Şair kimi zaman aynı kelimelerle, kimi zaman kelimeleri biraz değiştirerek, kimi zaman kelimelerin eş anlamlılarını tercih ederek tanzir edilen şiirde söylenenleri tekrarlar. Âsaf'ın şiirlerinde nazire yazılan şiirlerden bir mısraın değiştirilmeden alındığı da görülür. Şair, tanzir edilen şiirdeki mısraı değiştirmeksizin kendi şiirinde kullanmaktadır. Bu şekildeki mısraların sayısı az değildir. Aşağıda bunlara misâller verilmiş, misâllerdeki tekrarlar italik yazılmıştır:³⁶

Elümde şîşe-i rengîn pür mey la'l-i nâb-âsâ
Gözümde katre katre eşk-i ter dürr-i hoş-âb-âsâ³⁷
(Şeyhülislâm Yahyâ)

Yedümde kâse-i zerrîn pür-mey la'l-i nâb-âsâ
Gözümde katre katre eşk-i ter dürr-i hoş-âb-âsâ³⁸
(Âsaf, G.44/1)

³⁴ Metin Akkuş, *a.g.e.*, s. 353.

³⁵ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 963.

³⁶ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 387 (G.39/5b), s. 401 (G.67/2b), s. 416 (G.97/1a), s. 441 (G.149/2b), s. 470 (G.208/3b), s. 473 (G.214/2b-5b), s. 505 (G.278/2b), s. 554 (G.378/1a), s. 591 (G.454/1a), s. 625 (G.524/1b, 2b), s. 649 (G.572/4b), s. 669 (G.614/5b), s. 709 (G.693/6b), s. 733 (G.744/1b), s. 737 (G.752/1a), s. 743 (G.764/5a), s. 746 (G.770/3b), s. 755 (G.789/4b), s. 810 (G.898/5a), s. 812 (G.901/4b), s. 813 (G.903/5b), s. 815 (G.908/3b), s. 883 (G.1046/4b), s. 959 (Rub.47a).

³⁷ Hasan Kavruk, *a.g.e.*, s. 31.

³⁸ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 389.

Güle çemende senâ-gûlîgıla minneti ko
*Anun senün gibi bülbül hezâr eserleri var*³⁹
 (Gelibolulu 'Âlî)

Hele derinde suhan-gûluk eyle ülfeti ko
*Anun senün gibi bülbül hezâr eserleri var*⁴⁰
 (Âsaf, G.200/4)

Gönül sûzân iden cism-i nizârun tâze dâgundur
*Seni pervâne-i 'aşk eyleyen kendi çerâgundur*⁴¹
 (Vecdî)

Dilâ ihrâk iden cism-i nahîfün tâze dagundur
*Seni pervâne-i 'aşk eyleyen kendü çerâgundur*⁴²
 (Âsaf, G.201/1)

Gonceye ol neşve kim çâk-ı girîbân itdürür
*Bülbül-i şûrideye feryâd-ı mestân itdürür*⁴³
 (Şeyhülislâm Yahyâ)

Gonçaya ol neş'e kim çâk-i girîbân itdürür
*Bülbül-i âvâreye nâlân-ı mestân itdürür*⁴⁴
 (Âsaf, G.255/1)

Biz ki Yûsuf gibi bir mahbûb-ı Ken'ân isterüz
*Pâyına yüz sürmege bir pâk-dâmân isterüz*⁴⁵
 (Sânî)

Biz ki Yûsuf gibi bir mahbûb-ı devrân isterüz
*Pâyına yüz sürmege bir pâk-dâmân isterüz*⁴⁶
 (Âsaf, G.387/1)

Mezâkî kim kalur bâkî meger bu dâr-ı fânide
*Gelenler 'âleme bizden mukaddem kalmamış gitmiş*⁴⁷
 (Mezâkî)

³⁹ İ. Hakkı Aksoyak, *a.g.e.*, II, s. 47.

⁴⁰ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 466.

⁴¹ Ahmet Mermer, *XVII. Yüzyıl Dîvân Şairi Vecdî ve Dîvânçesi*, MEB Yay., Ankara 2002, s. 93.

⁴² Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 467.

⁴³ Hasan Kavruk, *a.g.e.*, s. 86.

⁴⁴ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 494.

⁴⁵ Hasan Gültekin, *a.g.e.*, s. 192.

⁴⁶ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 558.

⁴⁷ Ahmet Mermer, *a.g.e.*, s. 416.

Kıyâs itme sen ey Âsaf bu dünyâya gelen gitmez
 Gelenler 'âleme bizden mukaddem kalmamış gitmiş⁴⁸
 (Âsaf, G.434/5)

Niyâzum tâli'ümde yârı bî-rahm eyledi Sabrî
 O cevrin arturur oldu ben ana minnet etdükçe⁴⁹
 (Sabrî)

Temennâ-yı niyâzum dôst[1] bî-rahm eyledi Âsaf
 O cevrin arturur oldu ben ana minnet itdükçe⁵⁰
 (Âsaf, G.880/5)

Bahâr-ı hüsnünün bil kadrin ey meh câvidân sanma
 O gevher degme bir kânda bulunmaz râyegân sanma⁵¹
 (İsmetî)

Bahâ-yı la'linün sor kıymetini câvidân sanma
 O cevher degme bir kânda bulunmaz râygân sanma⁵²
 (Âsaf, G.898/1)

Olduğu gibi alınan tekrar mısralarının bir farklı şekli de mahlaslı mısralardır. Bunlarda da orijinal mısra ile nazire arasında sadece mahlas farkı vardır, mısraın diğer kelimeleri aynı şekilde nazirede yer alır.⁵³ Aşağıda sadece mahlasın değiştiği mısralardan misâller verilmiştir:

Penbe-i dâg ile zeyn oldu tenüm
 Rahmîyâ gûyâ ki geydüm bir nemed⁵⁴
 (Bursalı Rahmî)

Bahye-i dag ile zeyn oldu tenüm
 Âsafâ gûyâ ki geydüm bir nemed⁵⁵
 (Âsaf, G.148/5)

⁴⁸ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 581.

⁴⁹ Hasan Kasır, *a.g.e.*, s. 271.

⁵⁰ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 801.

⁵¹ Haluk İpekten, *İsmetî Divânı*, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara 1974, s. 95-96.

⁵² Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 810.

⁵³ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 411 (G.88/5b), s. 442 (G.151/5a), s. 492 (G.252/5b), s. 525 (G.318/5b), s. 529 (G.326/5), s. 591 (G.454/5b), s. 747 (G.773/5b), s. 752 (G.782/5b), s. 756 (G.791/5), s. 888 (G.1057/5b).

⁵⁴ Fatih Tıgılı, *Bursalı Rahmî Çelebi ve Divânı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 140.

⁵⁵ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 441.

Serv-i bâlâ gibi engüşt-nümâdur yârun
‘Âliyâ çokdur egerçi kad-i dil-cûsı güzel⁵⁶

(Gelibolulu ‘Âlî)

Kad-i tûbâ gibi bir bâl-i büleddür yârun
Âsafâ çokdur egerçi kad-i dil-cûsı güzel⁵⁷

(Âsaf, G.652/5)

Cihân-ı bî-sebât içre gam u şâdî ber-â-berdür
Eger şâd olmadunsa gam degül Yahyâ hazîn olma⁵⁸

(Şeyhülislâm Yahyâ)

Cihân-ı bî-bekâ içre gam u şâdî müsâvîdür
Eger şâd olmadunsa gam degül Âsaf hazîn olma⁵⁹

(Âsaf, G.916/5)

Bazı mısradalarda sadece bir kelimenin değiştiği görülür, onun dışında mısra tanzir edilen şirdekiyle aynıdır.⁶⁰ Aşağıdaki misâller böyledir:

Kaddün var iken neyleyelüm bâgda servi
Sensin çemenün revnakı ey nahl-i melâhat⁶¹

(Sânî)

Kaddün var iken n’eyleyeyüm servi çemende
Sensin bu bâgun revnakı ey nahl-i letâfet⁶²

(Âsaf, G.101/2)

⁵⁶ İ. Hakkı Aksoyak, *a.g.e.*, II, s. 159.

⁵⁷ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 688.

⁵⁸ Hasan Kavruk, *a.g.e.*, s. 337.

⁵⁹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 819.

⁶⁰ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 399 (G.64/3b), s. 403 (G.71/5b), s. 423 (G.119/1a), s. 458 (G.183/1a), s. 459 (G.184/4b), s. 477 (G.221/4b), s. 526 (G.320/4b), s. 548 (G.366/2b), s. 558 (G.387/1a), s. 580 (G.432/2b), s. 590 (G.453/5b), s. 599 (G.470/2b, 4a), s. 611 (G.496/1b), s. 620 (G.512/3b, 4b), s. 620 (G.514/1b), s. 622 (G.517/1b), s. 622 (G.518/2b), s. 625 (G.524/5b), s. 627 (G.528/1a), s. 647 (G.569/2b), s. 677 (G.630/1b), s. 678 (G.631/2b), s. 683 (G.642/1b), s. 708 (G.693/1b), s. 738 (G.754/1b), s. 739 (G.756/4b-5a), s. 743 (G.764/1b), s. 743 (G.765/2b, 5b), s. 751 (G.781/1b, 2b), s. 808 (G.893/1a), s. 810 (G.897/1a), s. 826 (G.929/5a), s. 866 (G.1011/5b), s. 869 (G.1019/3b), s. 887 (G.1054/1b), s. 912 (Muh.8/4e).

⁶¹ Hasan Gültekin, *a.g.e.*, s. 67.

⁶² Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 418.

Ezel bezmindeki câm-ı mahabbet mestisin Yahyâ
*Belâ-keş Kays'a Mecnûn olmaga Leylâ midur bâ'is*⁶³
 (Şeyhülislâm Yahyâ)

Elest bezmindeki câm-ı hakikat mestisin Âsaf
*Cefâ-keş Kays'a Mecnûn olmaga Leylâ midur bâ'is*⁶⁴
 (Âsaf, G.112/5)

Devlet esbâbın bulup şunlar ki magrûr oldılar
*Gam yiyüp kan içecek demlerde mesrûr oldılar*⁶⁵
 (Gelibolulu 'Âlî)

'İşret esbâbın bulup şunlar ki magrûr oldılar
*Gam yiyüp dem nûş idecek günde mesrûr oldılar*⁶⁶
 (Âsaf, G.160/1)

Görmedük gözden nihânsın hayli demlerdür seni
*Bilmezüz iy duhter-i rez 'işretün kimlerledür*⁶⁷
 (Fasîh)

Niçe mâh u sâldur kim görmedük rûyun senün
*Duymaduk ey duhter-i rez 'işretün kimlerledür*⁶⁸
 (Âsaf, G.210/3)

Ten-i dilberde mû-veş görinen sanman miyâmidur
*Der-âgûş itmiş am ben za'îfün kılca câmidur*⁶⁹
 (Emrî)

Ten-i yârumda kıl görsen dime kim mû-miyâmidur
*Der-âgûş itmiş am ben nahîfün kılca câmidur*⁷⁰
 (Âsaf, G.331/1)

Subha dek kûyun tolanduk gün yüzün göstermedün
*Çıkmadun ey mâh-ı tâbân bekledük ahşama dek*⁷¹
 (Şeyhülislâm Yahyâ)

⁶³ Hasan Kavruk, *a.g.e.*, s. 57.

⁶⁴ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 423.

⁶⁵ İ. Hakkı Aksoyak, *a.g.e.*, II, s. 86.

⁶⁶ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 447.

⁶⁷ Mustafa Çıpan, *a.g.e.*, s. 327.

⁶⁸ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 471.

⁶⁹ M. A. Yekta Saraç, *Emrî Divam*, Eren Yay., İstanbul 2002, s. 114.

⁷⁰ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 531.

⁷¹ Hasan Kavruk, *a.g.e.*, s. 214.

Subha dek semtün tolanduk gün rûyun göstermediin
*Çıkmadun ey mâh-ı lem'ân bekledüm ahşama dek*⁷²
 (Âsaf, G.565/2)

Dil-i dânasımı 'âşıklarun deryâya benzetdüm
*İçinde sırr-ı 'aşkı gevher-i yektâya benzetdüm*⁷³
 (Bağdatlı Rûhî)

Dil-i dânasımı sâdiklarun deryâya benzetdüm
*İçinde râz-ı 'aşkı dürr-i bi-hemtâya benzetdüm*⁷⁴
 (Âsaf, G.675/1)

Meyhâne benüm sahn-ı gülistân senün olsun
*Sâgar benüm olsun gül-i handân senün olsun*⁷⁵
 (Sabrî)

Meykede benüm sahn-ı gülistân senün olsun
*Sahbâ benüm olsun gül-i reyhân senün olsun*⁷⁶
 (Âsaf, G.760/1)

Beydak-ı hâl-i ruhun zülfünle mestûr eyleme
*Almaga şâhum gönül ferzânesin açmazdan*⁷⁷
 (Bâkî)

Beydak-ı hâl-i 'izârun zülf-ile setr eyleme
*Alagör şâhum gönül ferzânesin açmazdan*⁷⁸
 (Âsaf, G.794/2)

Nigârı da'vet için bezme ey tab'-ı suhan-sencüm
*Yine bir şâ'irâne nâme inşâ itsen olmaz mı*⁷⁹
 (Sânî)

⁷² Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 645.

⁷³ Coşkun Ak, *Bağdatlı Rûhî Divânı Karşılaştırmalı Metin*, II, Uludağ Üniversitesi Yay., Bursa 2001, s. 843.

⁷⁴ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 700.

⁷⁵ Hasan Kasır, *a.g.e.*, s. 244.

⁷⁶ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 741.

⁷⁷ Sabahattin Küçük, Sabahattin Küçük, *Bâkî Divânı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994, s. 325.

⁷⁸ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 758.

⁷⁹ Hasan Gültekin, *a.g.e.*, s. 439.

Cevânı da'vet için bezme ey tab'-ı suhan-sencüm
Yine bir 'âkilâne nâme inşâ itsen olmaz mı⁸⁰

(Âsaf, G.1025/4)

II.11. Nazirelerde Söyleyiş ve Hayal Benzerliği

Yukarıda belirtilen tekrarların yanında şair bazen ifadeleri değiştirse de tanzir edilen şiirde söylenmek istenen tekrarlar. Bu nazirelerde kelimeler eş anlamlılarıyla yer değiştirebilir, ifade az çok farklılaşabilir; ancak konu, hayal, söyleyiş özellikleri, söz sanatlarının kullanılma şekli vb. birçok özellik tanzir edilen şiirin tekrarından ibarettir. Böylece şair, nazire yazdığı şiirdeki söyleyiş özelliklerinin ve hayalin izinden gider.⁸¹ Aşağıda, bu şekildeki nazirelere misâller verilmiştir:

Sözüm vâsf-ı leb-i la'lünle hem rengîn ü hem şîrîn
'Adûlar nükteyi fehm eylemezler sâdedür dirler⁸²
(Bâkî)

Sözüm medh-i leb-i kandunla hem şîrîn ü hem rengîn
Rakîbler neşvesin fark eylemezler sâdedür dirler⁸³
(Âsaf, G.214/3)

O istignâ-fürûş-ı çâr-sûy-ı hüsnün ey Nâbî
Metâ'-ı vaslına cân nakdin itsen kıymet el virmez⁸⁴
(Nâbî)

'Aceb ol nâz-perver hüsn-i istignâ-fürûş Âsaf
Kumâş-ı vaslına cân nakdin itsen kıymet el virmez⁸⁵
(Âsaf, G.368/5)

⁸⁰ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 872.

⁸¹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 418 (G.101/3), s. 425 (G.117/5), s. 426 (G.119/4), s. 433 (G.133/1-2-3), s. 436-437 (G.139/2, 5), s. 472 (G.211/2), s. 505 (G.278/1), s. 554 (G.378/2), s. 577 (G.426/4), s. 579 (G.430/2), s. 581 (G.434/1), s. 591 (G.455/2, 4), s. 597 (G.466/3), s. 599 (G.470/1), s. 602 (G.476/2), s. 611 (G.496/2), s. 612 (G.498/1-2-3), s. 660 (G.596/4), s.666 (G.608/1), s. 682 (G.639/1-2, 5), s. 684 (G.644/1-2), s. 689 (G.654/4), s. 738 (G.755/2), s. 780 (G.839/4), s. 783 (G.845/1), s. 784 (G.846/4), s. 832 (G.942/4), s. 867 (G.1014/4), s. 872 (G.1025/1).

⁸² Sabahattin Küçük, *a.g.e.*, s. 214.

⁸³ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 473.

⁸⁴ Ali Fuat Bilkan, *a.g.e.*, II, s. 695.

⁸⁵ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 549.

Bâg-ı ruhunda dâne-i hâlüne ey perî
 Meyl eylesek ‘aceb midür Âdem degül miyüz⁸⁶
 (Necâtî)

Taht-ı lebünde dâne-i hüsnüne ey perî
 Meyl eylesek n’ola ki biz Âdem degül miyüz⁸⁷
 (Âsaf, G.416/2)

Dâglar yakmış ten-i agyâra ‘âşık diyü yâr
 Kim yakarlar ‘illeti zâhir olan hayvâne dâg⁸⁸
 (Sânî)

Dag çekmiş sine-i a’dâya ‘âşık diyü dost
 Çün yakarlar Âsafâ ‘özri olan hayvâna dag⁸⁹
 (Âsaf, G.479/5)

Sâfam âyîne-sıfat nakş u nigârı sevemem
 Sâde-i levhem bana başdan başa ân olsa güzel⁹⁰
 (Fehîm-i Kadîm)

Pâkem âyîne gibi yok nazarum elvâna
 Sâf-tab’am bana ser-tâ-kadem ân olsa güzel⁹¹
 (Âsaf, G.634/4)

Öykünürmüş leblerüne la’l-ü-yâkût ey sanem
 Gâlibâ uşbu günehdür anları taş eyleyen⁹²
 (Necâtî)

Reşk idermiş la’lüne mercân u yâkût ey sanem
 Anları ‘isyânlarıyla cürmidür taş eyleyen⁹³
 (Âsaf, G.735/2)

Rind isen Nefî humâr-ı bâdeden açma gözüün
 Âlemin hâli hayâl-i h’âb gelsin çeşmine⁹⁴
 (Nef’î)

⁸⁶ Ali Nihat Tarlan, *a.g.e.*, s. 281.

⁸⁷ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 572.

⁸⁸ Hasan Gültekin, *a.g.e.*, s. 249.

⁸⁹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 603.

⁹⁰ Tahir Üzgör, *a.g.e.*, s. 550.

⁹¹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 679.

⁹² Ali Nihat Tarlan, *a.g.e.*, s. 384.

⁹³ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 729.

⁹⁴ Metin Akkuş, *a.g.e.*, s. 335.

Merd isen Âsaf humâr-ı râhdan açma gözin
Dünyenün nakşî hayâl-i hâb gelsün çeşmüne⁹⁵
(Âsaf, G.882/5)

Ben gedâdan ‘âr ider ol dilber-i ‘âlî-cenâb
Sohbetinde kâşkî adum dahi anılmasa⁹⁶
(Taşhcalı Yahyâ)

Ben garîbden ‘âr ider çün ol şeh-i ‘âlem-penâh
Meclisinde kâşkî ismüm hiç benüm anılmasa⁹⁷
(Âsaf, G.941/2)

Urdun cefâ taşın dile dîvâne mi sandun beni
Zencîrüne bend eyledün uslana mı sandun beni⁹⁸
(Şeyhülislâm Yahyâ)

Urdun sitem sengin dile dîvâne mi sandun beni
Silsilene kayd eyledün uslana mı sandun beni⁹⁹
(Âsaf, G.1040/1)

Başdan ayaga derd ile yanık degül miyin
Hûn-âbe-i cigerle boyanık degül miyin
Ey lâle-ruh bu da‘vîde sâdık degül miyin
Dil-berler içre ben sana ‘âşık degül miyin
‘Uşşâk içinde devlete lâyık degül miyin¹⁰⁰
(Gelibolulu ‘Âlî)

Tâ ser-be-pây ‘aşk-ile yanık degül miyin
Seyl-âb-ı eşk-i hûna boyanık degül miyin
Ey gonça leb bu ma‘nîde sâdık degül miyin
Hûbân içinde ben sana ‘âşık degül miyin
Zevk-ı visâl-i lutfuna lâyık degül miyin¹⁰¹
(Âsaf, Muh.9/1)

⁹⁵ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 802.

⁹⁶ Mehmed Çavuşoğlu, *Yahyâ Bey Dîvan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1977, s. 530.

⁹⁷ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 832.

⁹⁸ Hasan Kavruk, *a.g.e.*, s. 464.

⁹⁹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 880.

¹⁰⁰ İ. Hakkı Aksoyak, *a.g.e.*, I, s. 315.

¹⁰¹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 912.

II.12. Nazirelerde Üslup Benzerliği

Yukarıdaki misâllerdeki tekrarların benzerleri Âsaf'ın nazirelerinin birçoğunda görülen bir özelliktir ve böyle yazılan nazireler orijinallikten uzaktır. Bu şiirlerde tekrarların yanında dikkat çeken bir husus da şairin, nazire yazdığı şairin üslubuna bürünmesidir.¹⁰² Aşağıdaki nazireler bu şekildedir:

Şeyhülislâm Yahyâ

Sun sâgarı sâkî bana mestâne disünler
Uslanmadı gitdi gör o dîvâne disünler

Peymânesini her kişi toldurmada bunda
Şimden girü bu mescide mey-hâne disünler

Dil hânesini yık koma taş üstüne bir taş
Sen yap anı iller ana vîrâne disünler

Gönlünde senün gayr u sivâ sûreti neyler
Lâyık mı bu kim Ka'be'ye büt-hâne disünler

Yahyâ'nın olup sözleri hep sırr-ı mahabbet
Yârân işidüp söyleme yâbâne disünler¹⁰³

Âsaf, G.247

Sun bâdeyi sâkî bize mestâne disünler
Usanmadı gitdi gör o dîvâne disünler

¹⁰² Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 384 (G.33), s. 391 (G.47), s. 409 (G.84), s. 415 (G.96), s. 423 (G.112), s. 429 (G.124), s. 435 (G.136), s. 454 (G.174), s. 473 (G.214), s. 483 (G.233), s. 494 (G.255), s. 517-518 (G.303), s. 531 (G.330), s. 611 (G.495), s. 622-623 (G.518), s. 625 (G.524), s. 678 (G.632), s. 668 (G.612), s. 708 (G.692), s. 709 (G.694), s. 711-712 (G.699), s. 726 (G.729), s.737 (G.752), s. 740 (G.758), s. 743 (G.765), s. 747 (G.773), s. 748 (G.774), s. 751 (G.781), s. 756 (G.790), s. 779 (G.837), s. 811 (G.900), s. 832 (G.941), s. 835 (G.947), s. 855 (G.989), s. 855-856 (G.990), s. 869 (G.1019), s. 872 (G.1025), s. 880 (G.1040), s. 889 (G.1059), s. 914 (Muh.11/2), s. 917 (Muh.15/1), s. 923 (Muh.21/1), s. 925 (Muh.23/1-2), s. 929 (Müs.1/1-5), s. 930 (Müs.2/1-5), s. 934 (Müs.6/1), s. 936 (Müs.8/1).

¹⁰³ Hasan Kavruk, *a.g.e.*, s. 116.

Gül-çehresini her biri soldurmada bunda
Şimden gerü bu gülşene od-hâne disünler

Dil Ka'be'sini yık koma taş üstine bir taş
Sen yap anı dostlar ana vîrâne disünler

Yanunda senün gayr u hevâları soranlar
İnsâf mı bu kim mescide meyhâne disünler

Âsaf oluban sözleri hep sırr-ı hakikat
Ahbâb işidüp söyleme yabana disünler¹⁰⁴

Nâbî

Bir devlet için çerhe temennâdan usanduk
Bir vasl için agyâra müdârâdan usanduk

Hicrân çekerek zevk-i mülâkâtı unutduk
Mahmûr olarak lezzet-i sahbâdan usanduk

Düşdük katı çokdan heves-i vuslata ammâ
Ol dâ'îye-i dagdaga-fermâdan usanduk

Dil gamla dahı dest ü girîbândan usanmaz
Bir yâr için agyâr ile gavgâdan usanduk

Nâbî ile ol âfetün ahvâlini nakl it
Efsâne-i Mecnûn ile Leylâ'dan usanduk¹⁰⁵

Âsaf, G.523

Bir râhat için dehre temennâdan usanduk
Bir lezzet için çarha müdârâdan usanduk

Efkâr çekerek yâr-ı vefâ-dârı unutduk
Pür-gam olarak devlet-i dünyâdan usanduk

Düşdük leb-i yârun heves-i bûsına ammâ
Ol gulgule-i dagdaga-fermâdan usanduk

¹⁰⁴ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 490.

¹⁰⁵ Ali Fuat Bilkan, *a.g.e.*, II, s. 756.

Dil ‘aşkun ile deşt ü beyâbândan usanmaz
Bir vuslat için yâr ile gavgâdan usanduk

Âsaf kıla ol fitnenün esrârını takrîr
Ahbâre-i Mecnûn ile Leylâ’dan usanduk¹⁰⁶

Fuzûlî

Ruhsâruna ‘ayb etme nigâh etdügümi
Göz yaşı töküb nâle-vü-âh etdügümi
Ey pâdişeh-i hüsn terahhum çağıdır
‘Afv eyle ki bilmişem günâh etdügümi¹⁰⁷

Âsaf, Rub.20

Dîdâruna ta’n itme nigâh itdigümi
Sînem döğüp efgân ile âh itdigümi
Ey şâh kerem bana mürüvvet demidür
Rahm eyle ki anladum günâh itdigümi¹⁰⁸

II.13. Nazirelerde Anlam ve Sanat Eksikliği

Şair, yukarıdaki misâllerde de görüldüğü gibi birçok naziresinde tanzir edilen şiirdeki orijinal hayali ve âhengi yakalayamamıştır. Bazı şiirlerde anlamın oturmadığı, söz sanatının ortadan kalktığı, beytin yargıya bağlanamadığı görülür.

Bâkî’nin aşağıdaki beytinde suların doğal akışı hüsn-i ta’lîl yoluyla servi boylu sevgilinin temiz yüzüne âşık olmasına bağlanmıştır. Âsaf’ta, güzellerin etrafta servi boylu sevgilinin yüzünü seyretmek için gezdikleri ifade edilmiştir. Burada doğal bir hadisenin hüsn-i ta’lîl yoluyla ifadesi yoktur. Nazirede sanat ortadan kalkmıştır:

‘Âşık-ı dîdâr-ı pâkündür meger kim cûylar
Cüst ü cû eyler seni ey serv-i bâlâ semt semt¹⁰⁹
(Bâkî)

¹⁰⁶ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 625.

¹⁰⁷ Ali Nihat Tarlan, *a.g.e.*, I, s. 242.

¹⁰⁸ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 952.

¹⁰⁹ Sabahattin Küçük, *a.g.e.*, s. 115.

Seyr-i dîdârun içündür hûblar her rûz u şeb
Cüst ü cû itdükleri ey serv-i bâlâ semt semt¹¹⁰

(*Âsaf, G.98/2*)

Şeyhülislâm Yahyâ'nın aşağıdaki beytinde sevgilinin kokusuyla iddi-alaşabilecek bahûr-ı Meryem'in yani çiçeğin kulağı burulurken Âsaf'ta kulağı burulan bülbüldür. Fakat burada ilk mısra ile leff ü neşr gözetilmemiştir. Çünkü bülbülün, sevgilinin kokusu ile bahs etmekle ilgisi yoktur:

Senün bûy-ı dil-âvîzünle bahse eylemez cür'et
Bahûr-ı Meryemün ey gonce-fem gûşî burılmışdur¹¹¹

(*Şeyhülislâm Yahyâ*)

Senün bûy-ı safâ-bahşunla mümkin mi ki bahs itmek
Hezârân bülbülün ey gonça kulağı burılmışdur¹¹²

(*Âsaf, 252/3*)

Sânî'nin aşağıdaki beytinde sevgilinin râ harfi gibi olan kaşıyla hilâl arasında ilgi kurulmuşken, Âsaf'ta elif harfi gibi olan kaşla hilâl arasında ilgi kurulmaya çalışılmıştır:

Bakup hilâl-i çarha o meh didi bu nedür
Didüm ki râ kaşundan alınmış nümûnedür¹¹³

(*Sânî*)

Gökde görince hilâli didi ol meh bu nedür
Ana didüm ki elif kaşundan ol nümûnedür¹¹⁴

(*Âsaf, G.293/1*)

Nâ'îlî'nin aşağıdaki beytinde gönlün sevgilinin saçına tutsak olması, orayı yuva yapması ile kırlangıç yavruları ilgiliyken, Âsaf'ın beytinde gönlün sevgilinin kaşını kıblegâh edinmesi ile ikinci mısradaki verilen inci tanesi arasında bir ilgi yoktur:

Miyânun fikr eden diller ki zülfün âşiyân etmiş
Piristü beççelerdür gûyiyâ bir mûya bağlanmış¹¹⁵

(*Nâ'îlî*)

¹¹⁰ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 416.

¹¹¹ Hasan Kavruk, *a.g.e.*, s. 104.

¹¹² Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 492.

¹¹³ Hasan Gültekin, *a.g.e.*, s. 170.

¹¹⁴ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 512.

¹¹⁵ Haluk İpekten, *Nâ'îlî Divanı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 331.

‘Îzârun nakl iden diller ki ebrûn kible-gâh itmiş
 Misâl-i gevher-i yektâ heme ol mûya bağlanmış¹¹⁶
 (Âsaf, G.436/2)

Sânî'nin beytinde Mansûr'un söyledikleri yüzünden başının kesilmesi ile mumun başının kesilmesi arasında ilgi kurulmuştur. Âsaf'ın beytinde mumun lale gibi bağrının yanık olması anlatılmış ancak bu, ilk mısradada mantıklı bir sebebe bağlanamamıştır. Böylece beyitte anlama dikkat edilmemiştir:

Bildi dili ucından imiş nâra yanması
 Mansûrvar olduğu bu ser-figende şem¹¹⁷
 (Sânî)

Bildüm verâ-yı dilden imiş nâra düşüp ol
 Mânend-i lâle olduğu bagrı süzende şem¹¹⁸
 (Âsaf, G.476/3)

Sânî'nin aşağıdaki beytinde sevgilinin kapısında post giyerek abdâl gibi tıraşlanmış başına dağ yakayım diyen âşık söz konusu edilmiş ve âşık-abdâl benzetmesi yapılmışken, Âsaf'ta abdâl yerine kullanılan “âşıklarun” ifadesi beyte uygun düşmemiştir. Burada âşığın benzetileni yine âşık olmuştur. Oysa hırka giyip sevgilinin kapısında yâhû diyen ve bedenine dağ yakayım diyen âşığın benzetileninin abdâl olması beklenir:

Post-pûş olup kapunda diyeyin ellerle dost
 Yakayın abdâllar gibi ser-i ‘üryâne dâg¹¹⁹
 (Sânî)

Hırka-pûş olup deründe diyeyüm yâhû ki dost
 Yakayum ‘âşıklarun gibi bu cism ü câna dağ¹²⁰
 (Âsaf, G.479/3)

Âsaf, sevgilinin yüzünde nikâb olmazsa dünyayı yakacağını, bu yüzden ay ışığının sevgilinin nurlu yüzüne benzetilemeyeceğini söylemiştir. Oysa Neffî'nin beytinde sevgilinin yüzüyle kıyaslanan güneştir. Yakıcı etkisi olan da zaten ay değil, güneştir. Âsaf'ın beytinde anlama dikkat edilmemiştir:

¹¹⁶ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 582.

¹¹⁷ Hasan Gültekin, *a.g.e.*, s. 246.

¹¹⁸ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 602.

¹¹⁹ Hasan Gültekin, *a.g.e.*, s. 248.

¹²⁰ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 603.

Âfitâb ol ruh-ı pür-tâba nazîr olsun mu
Bu yakar âlemi bir lahza nikâb olmayıcak¹²¹
(*Nefî*)

Mâh-tâb ‘ârız-ı pür-nûra şebîh olsun mı
Dehri sûzân bu ider yüzde nikâb olmayıcak¹²²
(*Âsaf, G.509/2*)

Aynı gazele ait aşağıdaki beyitlerin birincisinde Sâni, sevgilinin saç ile delilere lââyık olan zincir arasında ilgi kurmuş; Âsaf'ta saç yerine tercih edilen mûy (kıl) anlama uygun düşmemiş; Sâni'nin ikinci beytinde sevgilinin saç ve beni ile tuzak ve tuzığa konulan tane arasında ilgi kurulmuş; Âsaf'ın beytinde sevgilinin beni-tane ilgisi uygunken, yanak-tuzak ilgisi uygun düşmemiştir:

Saçın agyâra ‘arz itmek degül cânâneye lââyık
O bir zencîr durur zîrâ dil-i dîvâneye lââyık
(*Sâni*)

O zülf ü hâle meyl itmek münâsibdür kamu halka
Gönüller murgı sayd olmak o dâm u dâneye lââyık¹²³
(*Sâni*)

Mûyın agyâra ‘arz itmek degül cânâneye lââyık
O bir zencîr-i mecnûndur olur dîvâneye lââyık
(*Âsaf, G.528/1*)

Münâsib mâ'il olmak ol ruh u hâle kulûb-ı nâs
Gönül murgın şikâr itmek o fak u dâneye lââyık¹²⁴
(*Âsaf, G.528/3*)

“Gül, goncanın içindeki sırrı ortaya dökse yeridir; çünkü o, bir kadehle hicâbı ortadan kaldırmıştır.” şeklinde nesre aktarılabilecek aşağıdaki beyitte Cevrî, içkinin utanmayı ortadan kaldırdığı gerçeğinden hareketle gülün gonca hâline gül hâline geçişini “sırrını açıklamak” olarak ifade etmiştir. Hemen hemen aynı hayalin söz konusu edildiği beyitte Âsaf, gülün hicâbını def eden şeyi “bir kâmil” olarak belirtmiştir:

¹²¹ Metin Akkuş, *a.g.e.*, s. 311.

¹²² Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 618.

¹²³ Hasan Gültekin, *a.g.e.*, s. 287-288.

¹²⁴ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 627.

Râz-1 derûn-1 gonçeyi fâş itse vechi var
Bir sâgar ile eyledi ref-i hicâb gül¹²⁵

(*Cevrî*)

Esrâr-1 gonça bülbülü zâr eylese n'ola
Bir kâmil ile eyledi def-i hicâb gül¹²⁶

(*Âsaf, G.606/2*)

Fazlî'nin beytinde Hz. Mûsâ'ya telmihle gönlün karşı duramayacağı şey “dîdâr” olarak belirtilmiştir. Âsaf'ın naziresinde aynı telmihle şairin gözünün bakamayacağı şey “mehtâb” olmuş ve anlama uygun düşmemiştir:

Dîdâra karşı durabilir misin iy gönül
İşitmedik mi¹²⁷ Tûr'la Mûsâ haberlerin¹²⁸

(*Kara Fazlî*)

Meh-tâba karşı bakabilür misin ey gözüm
Dinlemedün mi Tûr-ile Mûsâ haberlerin¹²⁹

(*Âsaf, G.756/4*)

Sânî'nin beytinde “Kuşu kuş ile avlarlar.” atasözüne uygun misâl verilmişken, Âsaf'ta uygun misâl verilmemiştir:

Salup murg-1 dili ol kebg... şikâr itdüm
Kuşu kuş ile avlarlar dimişlerdür meseldür bu¹³⁰

(*Sânî*)

Salup murg-1 dili ol çeşm-i âhûyî şikâr itdüm
Tutarlar kuşu kuş ile dimişler bir meseldür bu¹³¹

(*Âsaf, G.846/2*)

¹²⁵ Hüseyin Ayan, *Cevrî Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum 1981, s. 239.

¹²⁶ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 665.

¹²⁷ Bizce kelime mana gereği “işitmedün mi” şeklinde olmalıdır.

¹²⁸ Mustafa Özkat, *Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s. 363.

¹²⁹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 739.

¹³⁰ Hasan Gültekin, *a.g.e.*, s. 404.

¹³¹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 784.

II.14. Başarılı Nazireler

Âsaf'ın az da olsa bazı nazireleri, orijinalinden farklı bir tat taşımış; naziredeki bir konu etrafında orijinal, güzel söyleyiş ve hayal yakalama çabasını gerçekleştirmiştir. Şair asıl şiirdeki hayali kimi zaman daha güzel bir şekilde veya en azından ona denk bir güzellikte söyleyebilmiştir. Şairin Cevrî ve Emrî'ye yazdığı nazire gazeller, bu fikrimize misâl gösterilebilir:

Cevrî

Devr-i hüsnün fitne-i âhır zamânıdır hatun
Ehl-i 'ışkun âfet-i cân u cihânıdır hatun

Kişver-i cân u dilün hem âfet-i devrânıdır
'Âşıkun hem nüsha-i hıfz u amânıdır hatun

Mushaf-ı hüsn ü melâhatdur cemâl-i rûşenün
Âhırıda gûyiyâ Seb'a'l-Mesânîdür hatun

Dest-i kudret hâme-i müşkîn ile kılmış rakam
Âyet-i didârunun şerh u beyânıdır hatun

Olmaga sehharî-i câdû-yı çeşmünden emîn
Cevrî-i dil-hasta-hâlün hırz-ı cânıdır hatun¹³²

Âsaf, G.558

Şehr-i hüsnün âfet-i devr-i zamânıdır hatun
Ehl-i şevkun fitne-i rûh-ı revânıdır hatun

Milket-i cism-i vücûdun bâ'is-i tahrîbdür
Sâdıkun hem sâye-i zıll-i emânıdır hatun

Ders alur iki sahîfe ruhlarından dâ'imâ
Bülbülün şerh-i kitâb-ı Gülsitân'ıdır hatun

Kilk-i sun'-ile yazılmışdur cemâl-i pâküne
Süre-i ruhsârunun şerh u beyânıdır hatun

¹³² Hüseyin Ayan, *a.g.e.*, s. 234-235.

Bulmaga efsûn-ı câdû-yı nigâhundan emân
Âsaf-ı bîmâr u zârûn hırz-ı cânıdur hatun ¹³³

Emrî

Bizi güldürmedi dilber gam-ı hicrânlar ile
Demidür ağlaşalum dîde-i giryânlar ile

Öldüğüm vaktin itün kabrûme eylerse güzâr
Zeyn ola hâk-i mezârûm gül-i handânlar ile

Merdümüm devlet-i 'ışkunda şehâ kâdirdür
Yoluna la'l nisâr itmege dâmânlar ile

Âteş-i haddün ile her gice tutuşmakdur
İşi pervânelerün şem'-i şebistânlar ile

Emriyâ gördi gözüm yaşı cihânı alıyor
Göge yapışdı kamer necm-i dırâhşânlar ile ¹³⁴

Âsaf, G.870

Salınur hâr çemende gül-i handânlar ile
İderüz nâliši biz bülbül-i nâlânlar ile

Şemme-i râyiha-i zülfünü irgürse sabâ
Zeyn ider kabrümüzi sünbül ü reyhânlar ile

Merdüm-i dîdemüze lutf-ile bir dem nazar it
Reh-güzârunda güher-bâr ola dâmânlar ile

Nâr-ı hicrânun ile yanmada yakılmadadır
Dil-i sevdâ-zedemüz şem'-i şebistânlar ile

Âsafâ dîdemüzün eşki pür idüp dehri
Mihri bahtum görüşür necm-i dırâhşânlar ile ¹³⁵

¹³³ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 642.

¹³⁴ M. A. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 251.

¹³⁵ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 796.

Aşağıdaki misâllerde de Âsaf'ın şiiri, nazire yazdığı şiire denk olarak değerlendirilebilir. Çok az olmakla birlikte şair, bazen tanzir ettiği şairdeki hayalden farklı bir hayali oluşturmuş, orijinal bir söyleyiş yakalayabilmiştir:

Şerâr-ı âh-ı 'Âlî zer-nişân olmuş feleklerde
Çeküp ahkâm-ı şâh-ı 'ıška rik-âlûde bir tugra¹³⁶
(*Gelibolulu 'Âlî*)

Görünen levha-i gerdûnda mâh-ı nev kıyâs itmen
Şerâr-ı âh-ı Âsaf dan çekilmiş zer-nişân tugrâ¹³⁷
(*Âsaf, G.20/5*)

İtdi dil rûyuna rûyun dil-i sûzâne hased
İtdiler bir birine şem' ile pervâne hased¹³⁸
(*Vecdî*)

Şem' yandı kılalı 'ârız-ı cânâna hased
Süziş-i cânâ n'ola eylese pervâne hased¹³⁹
(*Âsaf, G.145/1*)

Tenümde her elif ucında bir nâveklü dâgum var
Ben ol nahlem ki şâhîn âşiyân itmiş budagum var¹⁴⁰
(*Gelibolulu 'Âlî*)

Berümde şerhalar ucında bir peykânlu dagum var
Ben ol şahsam ki çeşmüm âsiyâb itmiş suvağum var¹⁴¹
(*Âsaf, G.165/1*)

Dinledür bî-çâre bülbül hârdan feryâdını
Mülk-i gülşende Süleymân-ı gülün divânı var¹⁴²
(*Şeyhülislâm Yahyâ*)

Sanmayun bî-hûdedür ser-heng-i bülbül savtını
Taht-ı niş üzre şehen-şâh-ı gülün divânı var¹⁴³
(*Âsaf, G.225/4*)

¹³⁶ İ. Hakkı Aksoyak, *a.g.e.*, II, s. 6.

¹³⁷ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 377.

¹³⁸ Ahmet Mermer, *a.g.e.*, s. 75.

¹³⁹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 439.

¹⁴⁰ İ. Hakkı Aksoyak, *a.g.e.*, II, s. 46.

¹⁴¹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 449.

¹⁴² Hasan Kavruk, *a.g.e.*, s. 72.

¹⁴³ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 479.

Kâkül-i yâri idersen ârzû sevdâya düş
Başuna gelsün belâ dirsen eger gavgâya düş¹⁴⁴
(*Sânî*)

Vuslat-ı yâri kılursan ârzû Hümâ'ya düş
Hânene gelsün dir isen ol perî esmâya düş¹⁴⁵
(*Âsaf, G.426/1*)

Gözin nergisler açmış bir kıyâmet nev-bahâr olmuş
Niçe Cem-hâkden câm ile gûyâ âşikâr olmuş¹⁴⁶
(*Sabri*)

Saçun sünbüllerin açmış 'acâyib nev-bahâr olmuş
Meh-i enver sehâbdan gûyiyâ kim âşikâr olmuş¹⁴⁷
(*Âsaf, G.439/1*)

Vâkîf-ı râz-ı kazâ-yı çeşm-i yâr olmaz Fehîm
'Aşkî 'âşik cânı bîcan hûşî bîhûş itmeyen¹⁴⁸
(*Fehîm-i Kadîm*)

Vâkîf-ı sırr-ı nihân-ı dîde olmaz Âsafâ
Kalbi tâhir tab'ı şâ'ir 'aklı pür-hûş itmeyen¹⁴⁹
(*Âsaf, G.749/5*)

Bâkiye 'işret ü 'ayş itmege hecründe yiter
Nâle ney göz yaşı mey fikr-i visâlün gül-şen¹⁵⁰
(*Bâkî*)

Âsaf'a sohbet u zevk itmege firkatde yeter
Eşki mey ney ise nâlânı cemâlün gülşen¹⁵¹
(*Âsaf, G.751/5*)

Bir elif çekdi yine sîneme cânân bu gice
San sarıldı bana bir serv-i hırâmân bu gice¹⁵²
(*Âhî*)

¹⁴⁴ Hasan Gültekin, *a.g.e.*, s. 215.

¹⁴⁵ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 577.

¹⁴⁶ Hasan Kasır, *a.g.e.*, s. 197.

¹⁴⁷ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 584.

¹⁴⁸ Tahir Üzgör, *a.g.e.*, s. 622.

¹⁴⁹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 736.

¹⁵⁰ Sabahattin Küçük, *a.g.e.*, s. 322.

¹⁵¹ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 737.

¹⁵² Necati Sungur, *Âhî Divânı (İnceleme-Metin)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1990, s. 198.

Sînesin sîneme kor nâz ile cânân bu gice
Sarılr yarama san merhem-i Lokmân bu gice¹⁵³
(Âsaf, G.861/1)

Bir hoşça hisâb eyleyelüm derdimüz ey dil
Ben dirhem-i eşküm dökeyim sen rakam eyle¹⁵⁴
(Edirneli Fâiz)

Ey dil ki şümâr eyleyelüm rûz-ı firâkı
Ben sübha-i eşküm çekeyüm sen rakam eyle¹⁵⁵
(Âsaf, G.886/3)

Bâr-ı gamunla çün beni bî-tâkat eyledün
Büt-hâne tâkı gibi dü-tâ kâmet eyledün
Gönlüm evini yıkmagı hoş ‘âdet eyledün
Hecr âteşiyle mülk-i dili gâret eyledün
Bilmez miyin seni sen o kâfir degül misin¹⁵⁶
(Gelibolulu ‘Âlî)

Sûz-ı firâkla sen beni bî-râhat eyledün
Kadüm büküp bu hecr ile bî-tâkat eyledün
Yıkmaga kasr-ı gönlümü sen ‘âdet eyledün
Gamzenle nakd-i cânımı sen gâret eyledün
Efsûn-ı çeşm-i mest ile sâhir degül misin¹⁵⁷
(Âsaf, Muh.7/3)

III. Sonuç

Âsaf'ın bu hacimde bir divan vücuda getirmesi ve bunların nazirelerden oluşması onun şairleri çok iyi takip ettiğini gösterir. *Âsaf Divanı*'nın iki nüshasında nazireler için nazire kaydı bulunmamaktadır. Nazireler divan ve mecmualar taranarak ortaya çıkarılmış ve Âsaf'ın 33 şaire 858 nazire yazdığı tespit edilmiştir ki bu sayı *Divan*'daki şiirlerin % 70,4'üdür. Eserdeki diğer şiirlerin de nazire, eserin de nazireler divanı olduğunu düşünmekteyiz. Şair için nazirede vezin birliği, olmazsa olmaz bir kural

¹⁵³ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 792.

¹⁵⁴ Tarık Demir, *Edirneli Fâiz Divanı İnceleme-Metin-Dizin*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 168.

¹⁵⁵ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 804.

¹⁵⁶ İ. Hakkı Aksoyak, *a.g.e.*, I, s. 318.

¹⁵⁷ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 911.

değildir. Nazirelerde redif ve kafiye kelimeleri orijinal şiirde geçtiği şekliyle kullanılmış, bir iki gazelde ve musammatların bazı bendlerinde kafiye ve redif kelimesinde değişiklik yapılmıştır. Nazirelerde tanzir edilen şiirin beyit ve bend sayısına genellikle uyulurken, şiir uzunsa beyit ya da bend sayılarını azaltma yoluna gidilmiştir. 7 nazirede beyit sayısı artırılmıştır. Âsaf'ın bir şiire iki nazire, bazen iki şiire bir nazire, bazen de hem bir şiire hem de ona başkası tarafından nazire yazılan şiire nazire yazması, dikkat çekicidir. *Divan*'daki nazireler, gazelle sınırlı olmayıp diğer nazım şekillerinde hatta müfredlerde de nazireler yer almaktadır. Âsaf, bir gazelin iki beytine "nazm", tahmislere muhammes, tesdirlere müseddes nazireler yazmıştır. Bazen nazire yazılan şiirdeki bir mısra aynen nazire şiire alınmış, bazen sadece bir kelime ya da mahlas değiştirilerek mısra tekrarlanmıştır. Nazirelerin birçoğu tanzir edilen şiirin kelime kelime tekrarı gibidir. Böylece nazirelerde orijinal şiirdeki anlam, hayal ve sanat değeri yakalanamamıştır. Az da olsa bazı şiirler ya da şiirlerin bazı parçaları orijinalinden farklı bir söyleyiş, anlam ve hayale sahip olabilmıştır. Böylece Âsaf'ın nazirelerinin çok azı başarılı sayılabilecekken büyük ekseriyeti beğendiği şairleri taklit şeklinde değerlendirilebilir. Bunu kendisi de aşağıdaki beyitte ifade eder:

Vasf-ı ebrû ile buldursak bu nazma imtiyâz
Şîr-i Sâbit semtine bir pâre taklid eylesem¹⁵⁸

(Âsaf, G.704/3)

"NAZIRAS OF THE 18th CENTURY POET ÂSAF"

Abstract

Nazira is a poem which is written to an admirable poem of any poet by another poet with the same meter and rhyme. It was common completely during the 17th and 18th centuries and became a tradition. The collections of nazira in which poets' naziras were collected were composed from the foundation divan literature. According to our detections Asaf who is one of the poets of 18th century, wrote naziras for 858 poems of 33 poets. In this article, short information has been given about Asaf, his Divan and tradition of nazira; Asaf's naziras which were be found by detecting and structural characteristics of his naziras have been analyzed.

Keywords

Nazira, tradition of nazira, nazira collection, Asaf, divan literature.

¹⁵⁸ Hasan Kaya, *a.g.e.*, II, s. 714.